

Carl von Linné (1707-1778) skriver i sin första utgåva av Systema Naturae, 1735:

”Inom Ichthyologien har jag inte själv utarbetat någon metod, utan det är vår tids störste ichthyolog, den vittberömda svensken herr Petrus Artedi som har låtit oss ta del av sin egen. Han har knappt haft någon like i fråga om att särskilja fiskarnas naturliga släkten och arternas olika egenskaper.

Jag bringar nu min vetgirige läsare denna, för att han här skall få se hela verkets urbild. Min lysande läsare kan inom kort invänta mera från samme man, nämligen grundsatserna (Institutiones) för Ichthyologien i dess helhet.”

Översättning från latin 2014, Hans Aili, professor latin, Stockholms universitet.

Artedi i nutid

- Ichthyologia publiceras på svenska av Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien
- UNESCO-världsarv? Systematiska biologins framväxt på svenska tentativa listan 2009, Artedi nämns i ansökan
- Artedi på Amsterdams universitetsbiblioteks fasad vid Artis Zoo
- Minnesstenar i Anundsjö, Nordmaling, Amsterdam
- Artediparken i Uppsala längs Fyrisån och St Olofsgatan
- Två romaner om Artedis liv publicerades under 2010
- Artedi levande inom forskning genom namngivning
- Artedinappet, årligen vid Anundsjösjön, Sfk Storfiskarna.
- Peter Artedi är en bra ambassadör för vårt land och våra bygder.

Anundsjö hembygdsförening
Prästbordet 105
895 30 Bredbyn

<http://www.hembygd.se/anundsjo-hembygdforening>

GPS-koordinater:
RT90: 7039276, 1616046

Foldern är en del av projekt Artedi som Anundsjö hembygdsförening driver under 2014. Andra delar är utställning, studiebesök, utbildning av lärare och elever, samt guider.

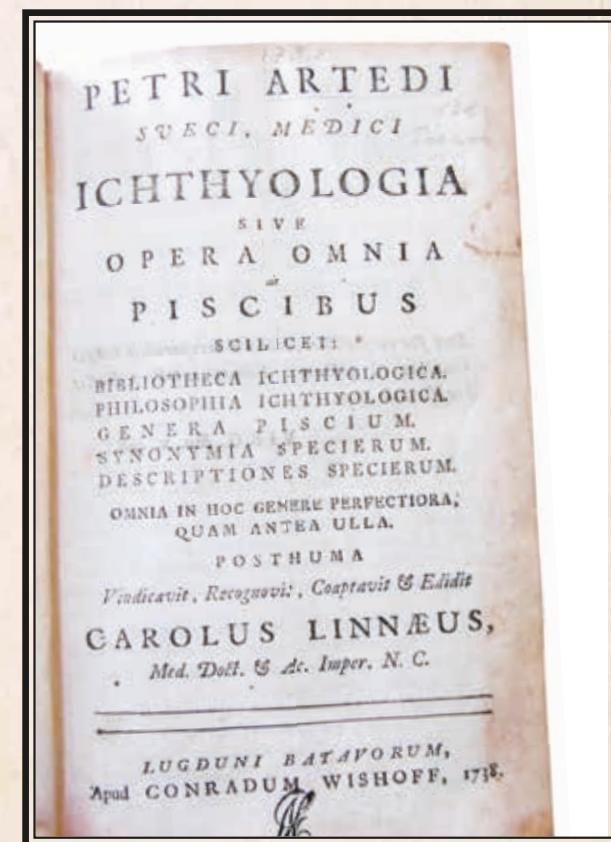
ÖRNSKÖLDSVIKS
KOMMUN

Denna naturvårdssatsning medfinansieras genom statsbidrag förmedlade av Länsstyrelsen i Västernorrland.

PETER ARTEDI

1705-1735

Naturvetare – Systematiker
Fiskforskningens fader

Tryck: Agrenshuset, Bjästa. Form: Emma Lindberg, Agrenshuset. Text: Solveig Nordin Zamano, juni 2014.

*Ichthyologia, sive opera omnia de piscibus,
Leiden 1738.*

Artedia Squamata
(Linné). Herbarium foto-
graferat på Musei Botanici
Upsaliensis, Evolutions-
museet i Uppsala Universitet.
Foto: Solveig Nordin Zamano.

Peter Artedi var kunnig inom många områden, språk, alkemi, naturvetenskap. Han var extremt grundlig i sin forskning. Ingen hade som han dissekerat fiskarna och räknat fenestrålar.

Artedi föddes 27 februari 1705 i Anundsjö, enligt muntlig tradition i Norrmesunda. Från 1708 finns familjen enligt kommunionlängd i Näs, två kilometer från Anundsjö kyrka i Bredbyn. Han ändrade själv sitt namn från födelsebokens Petrus Arctadius till Peter Artedi.

Fader var komminister Olaus Arctadius, modern var prästdotter Helena Sidenia med rötter i Sidsensjö. Hennes far var tidigare kommunister i Grundsunda och husprediakant. Släkten Arctadius härstammar genom farfadern Petrus Arctadius från Ytterhiske i Umeå och farmodern Anna Olofsdotter Grubb, ättling i Bureätten. Farfadern var komminister i Umeå och kyrkoherde i Nordmaling.

Peter bodde de första elva åren vid den arrika Anundsjösjön och dess tillflöden. Artedi gjorde senare en grundlig beskrivning av den lilla karpfiskens stäm som finns här. Den förväxlas lätt med löja och mört.

Familjen flyttade 1716 från Anundsjö, fyra mil in i landet, till Nordmaling vid kusten. I samband med flytten skrevs Peter in vid trivialskolan i hamnstaden Härnösand. Studierna genomfördes med goda meriter och han verkar ha fått hoppa över två klasser.

Artedi började studera medicin vid Uppsala universitet hösten 1724. Dramatiska händelser präglade studietiden. Ryssarna

Artedidraco mirus, (Lönnerberg).
Foto: Frédéric Busson, Muséum d'Histoire Naturelle, Paris.

brände ner komministerhemmet i Nordmaling 1721. Skolbyggnaden i Härnösand brann ner såväl 1714 som 1721 i stadsbränder.

När han kommer till Uppsala universitet hösten 1724 hänvisas studenterna ofta till självstudier, mycket av forskningsresultaten förstördes vid den stora stadsbranden 1702.

Professorerna Lars Roberg och Olof Rudbeck d.y. var några av Artedis lärare. Rudbeck d.y. var pionjär inom botanik och ornitologi samt känd för sin resa till Lappland 1695, Robergs sjukstuga utvecklades till Akademiska sjukhuset.

Vårvintern 1729 träffar Peter Carolus Linnaeus (1707-1778), senare Carl von Linné. Peter har då en färdigt systematiserad flora med ca 170 växter från området vid Nordmalings prästgård. Den kallas Nordmalings flora, daterad 27 februari 1729 och lär vara en av de första sockenflororna. Publiceras först 1905 och 1985.

Linné skriver att de två tävlade om att utveckla system för flora och fauna. Enligt Linné kom de överens om en viss uppdelning och att publicera varandras verk om något skulle hända. Några källor där Artedi beskriver sin tid i Uppsala finns inte kända idag. Han hade stipendium stor del av studietiden. Artedi hjälpte Linné att planera dennes resa till Lappland 1732 (Iter Lapponicum).

Hösten 1734 reste Artedi till London för att studera de stora djursamlingarna hos Sir Hans Sloane, en förmögen läkare. Hans samlingar utgjorde grunden till British Museum. Sloane donerade även mark till Chelsea Physic Garden, apotekarnas utbildningsträdgård. Artedi kompletterade sina studier. Artedis svågrar i Umeå, Peter Biur och Jonas Ljungberg bidrog ekonomiskt till resan.

Mört och stäm från Anundsjösjön, Artedinappet 2013.
Foto: Solveig Nordin Zamano.

Artedis sammanställning av fiskarna i Östersjön och svenska floder och sjöar överlämnades till Sloane. Handskriften bevaras i Sloanes arkiv i The British Library, som manuskript Sloane 3870.

Efter midsommar 1735 reser Artedi till Leiden, Nederländerna, för att doktorera och publicera sina manuskript. Enligt Linné träffas de i staden. I brev till familjen, tidigt i september, skriver Artedi att han arbetar för Albertus Seba, en förmögen apotekare i Amsterdam. Seba publicerade sina samlingar i boken Thesaurus. Artedis beskrivningar av fiskar från Surinam (Sydamerika) och Ambon (Sydosiasien) finns i Volym III.

Den 27 september 1735 är Artedis sista dag i livet. Han hittas död morgonen därpå i en kanal nära bostaden på Warmoestraat i Amsterdams hamnkvartar, några hundra meter framför Amsterdams Centralstation.

Linné publicerar Artedis fem manuskript om fiskar med titeln "Ichthyologia" i Leiden 1738. Denna anses som det mest grundläggande dokumentet för den moderna fiskforskningen. Fyrögonfisken (*Anableps Anableps*) är en av alla fiskar han beskriver efter utförlig studie.

Utseendemässigt lär Artedi ha liknat naturvetaren John Ray (1660-1705). Linné beskrev att Peter Artedi var högre med långt mörkt hår och att han var oerhört noggrann i sin forskning. Inget porträtt är känt.

Frågor kvarstår och mer forskning behövs. Var finns Artedis dagbok, anteckningar och övriga manuskript? De finns vid bouppteckningen. Kan det finnas okända manuskript av Artedis hand?